
Mindaugas Pocius

Lietuvos kolektyvizacija 1947–1952 m.: VKP(b) CK sprendimai ir kontrolė*

Remiantis Rusijos valstybinio socialinės politinės istorijos archyvo dokumentais ir kitais šaltiniais, straipsnyje siekiama atskleisti mažai žinomus VKP(b) CK ir LKP(b) CK kolektyvizacijos politikos Lietuvoje aspektus parodant nuolatinio VKP(b) CK dėmesio ir kontrolės sulaukusius klausimus ir priimtus sprendimus bei bendradarbiavimą su LKP(b) CK.

ĮVADAS

Individualių valstiečių ūkių prievartinio sujungimo į kolektyvinius ūkius (kolūkius) procesas Sovietų Sąjungoje vyko 1928–1937 m., bet pagrindinis etapas – masinė kolektyvizacija – įvykdyta rekordiškai greitai – per metus (1929 m. lapkritis–1930 m. gruodis). Kolektyvizacijos tikslas buvo „pertvarkant smulkiaprekius individualius ūkius į stambius visuomeninius kooperatinius gamybinius ūkius sukurti kaime socialistinius gamybinius santykius“. Kolektyvizacija ne tik atėmė iš valstiečių privatinę nuosavybę, bet ir pavertė juos valstybės valdomų agrarinių įmonių darbuotojais¹. Taip valstiečiai buvo

paversti valstybei dirbančiais darbininkais, kurių padėtis labai priminė baudžiamą, tik šiuo atveju buvo dirbama ne dvarininkui, o valstybei. Vykdam kolektyvizaciją buvo sunaikintas pasiturinčių valstiečių, komunistų vadintų buožėmis, socialinis sluoksnius juos išstremiant. Kursas į forsuoatą industrializaciją ir prievartinę kolektyvizaciją faktiškai įstūmė Sovietų Sąjungą į pilietinį karą, nes prasidėjo masiniai valstiečių neramumai ir maištai². Kolektyvizacijos pasekmė – masinis badas ir suirutė 1932–1933 m.

Atgarsiai apie kolūkius Sovietų Sąjungoje, apie sunkų, skurdų ir beteisį gyvenimą juose įvairiais keliais pasiekdavo ir Lietuvos ūkininkus. 1940 m. SSRS okupavus Lietuvą ir atsiradus pirmiesiems kolūkiams, gyventojai ėmė nerimauti dėl ateityje galimos kolektyvizacijos, vertino ją kaip potencialią grėsmę savo gerovei ir laisvei. 1944 m. kraštą antrą kartą užėmus Raudonajai armijai, viena iš pagrindinių komunistų vyriausybės sovietizavimo politikos sudedamųjų dalių tapo ikikarinės sovietinės žemėnaudos atkūrimas ir nauja radikali žemės ūkio reforma. Stiprus ginkluotasis antisovietinis pasipriešinimas Lietuvos kaime pirmaisiais pokario metais

* Pradžia. Pabaiga kitame numeryje.

trukdė ten kurtis ir įsitvirtinti komunistų valdžios administracijai, todėl ji buvo nepajėgi pradėti visuotinę prievartinę kolektyvizaciją. Kita vertus, tai būtų sukėlę dar didesnę pasipriešinimą ir atstūmę nuo valdžios netgi jai simpatizuojančius mažžemius ar bežemius. Komunistų valdžia provincijoje kūrėsi sunkiai ir išgalėjo tik apie 1948 m., kai partizaninis judėjimas pradėjo silpti.

Nuo nepriklausomybės laikų kaime buvo nusistovėjusi žemės ūkio produkcijos gamyba ir gana išplėta rinka. Individualūs valstiečių ūkiai buvo paskutinė nesovietizuota, nesuvalstybinta ir nepasiduodanti kontrolei privati erdvė Lietuvoje, kuri iš esmės buvo žemės ūkio kraštas. Ūkininkai valdė žemę nuosavybės teise individualiai, jų vienkiemiai buvo stipri socialinė materialinė partizaninio sąjūdžio atrama (bazė), jie funkcionavo autonomiškai, nepriklausomai nuo valdžių, ir patys apsirūpindavo viskuo, kas būtina, palaikydami prekinis finansinius santykius su miestu. Komunistų valdžia anksčiau ar vėliau turėjo šią nepriklausomą erdvę užvaldyti, bet pirmaisiais pokario metais dėl režimo silpnumo šis tikslas nebuvo keliamas.

Sovietmečio istorikai nemažai rašė apie kolektyvizaciją, žinoma, nutylėdami ekonominę, fizinę ir psichologinę prievartą, visą demotyvacijos išlaikyti individualų ūkį ir bauginimo mechanizmą, kuris buvo pajungtas palaužti valstiečių valiai priešintis ir priversti juos stoti į kolūkius³. Sovietmečiu buvo išleistas kolektyvizacijai skirtas dokumentų rinkinys, kuriame teigiama, kad kolektyvizuojant valstiečių ūkius „pasireiškė dėsniniai, nulėmę šį procesą visoje Sovietų Sąjungoje. Tačiau buvo ir savų ypatumų.“⁴ Bet autoriai nenurodė, kokie tie ypatumai. Aišku tik, kad kompaktiškai išsidėsčiusiuose Rusijos provincijos kaimuose daugiausia vyravo smulkūs ir gana skurdūs ūkiai. Rusų

kaimo bendruomenė kolektyvizmo principą paprastai kėlė aukščiau už individualistines nuostatas, o Lietuvoje vienkiemių sistema ir platus vidutinių sluoksnių, turėjęs santykinę gerovę, skatino valstiečių individualizmą. Istoriografijoje iki šiol nebuvo aiškintasi, kas lėmė staigią politikos kaitą, kai 1949 m., pamynus lenininį savanoriškumo principą, pradėta visuotinė prievartinė kolektyvizacija. Toliau pamėginsime atskleisti mažiau žinomus kolektyvizacijos aspektus, VKP(b) CK vykdytą reguliavimą ir kontrolę, Maskvos dėmesio sulaukusias kolektyvizacijos problemas.

PARENGIAMASIS LAIKOTARPIS – RADIKALI ŽEMĖS REFORMA

Didelio masto žemės reformą Lietuvoje sovietai pradėjo įgyvendinti dar 1940 m. rudenį. Tada iš 24 tūkst. ūkininkų, turinčių daugiau kaip 30 ha žemės, į Valstybinį žemės fondą prievarta buvo paimta beveik 545 tūkst. ha. 1940–1941 m. žemės reforma palietė apie 15 proc. viso šalies ploto. 1941 m. vasarą Lietuvoje jau buvo apie 20 eksperimentinių kolūkių, kurie iširo vokiečių okupacijos pradžioje⁵. Daugelis nuo reformos nukentėjusių ūkininkų vokiečių okupacijos metais susigrąžino sovietų valdžios atimtą žemę⁶.

1944 m. vasarą Lietuvą užėmus Raudonajai armijai, viena svarbiausių sovietizavimo politikos dalių tapo ikikarinės sovietinės žemėnaudos atkūrimas ir nauja žemės ūkio reforma. Juridiškai tam pradžia padaryta 1944 m. rugpjūčio 30 d., kai LSSR Aukščiausiosios Tarybos sesijoje buvo priimtas įstatymas „Dėl vokiečių okupacijos pasekmių Lietuvos SSR žemės ūkyje likvidavimo“⁷. Jį įgyvendinti pavesta LSSR respublikinei žemės komisijai. Buvo nurodyta žemę, gyvulius, pastatus ir žemės ūkio inventorių,

iki karo iš sovietų valdžios gautus kumečių, bežemių ir mažažemių, o vokiečių okupacijos metu „buožių“ (ūkininkų) iš jų atimtus, nedelsiant grąžinti „teisėtiems savininkams“. Pasiturintiems ūkininkams buvo palikta iki 30 ha, o „okupantų talkininkams“ – 5 ha žemės⁸. Kaip ir prieškarui, buvo įkurtas Valsstybinis žemės fondas, kuriame atsidūrė konfiskuota vokiečių „kolonistų“, „su vokiečiais pabėgusių liaudies priešų“ (emigravusiųjų), taip pat daugiau kaip 30 ha turinčių ūkininkų ir šeimininko neturinti žemė, dalis arba visas inventorius ir gyvuliai. Ši žemė buvo skirta „žemės ūkio darbininkų“, bežemių ir mažažemių 10–15 ha ūkiams kurti ir valsstybinių įmonių žemėnaudai⁹. VKP(b) CK Organizacinio biuro 1944 m. spalio 30 d. nutarime rašoma: „Panaudoti šią svarbią sovietų valstybės politinę priemonę kaip galingą įrankį siekiant sutelkti darbo žmones apie sovietų valdžią ir pažaboti buožinius nacionalistinius elementus.“¹⁰ VKP(b) CK Lietuvos biuro pirmininkas Michailas Suslovas 1944 m. gruodžio mėn. vykusiam LKP(b) CK IV plenumo pažymėjo, kad „neleistinai uždelstas“ žemės grąžinimo klausimas ir kad žemės komisijos, atimdamos žemę, nekonnfiskuoja perteklinių gyvulių, pašaro, inventorius, gyvenamųjų ir ūkio pastatų. „Varguomenei, mažažemiams ir bežemiams valstiečiams dalydamos žemę, partinės organizacijos privalo telkti darbo valstiečius apie sovietų valdžios organus“¹¹, – pranešime sakė Maskvos emisaras. Neabejotina, kad atnaujinta žemės reforma buvo pasitelkta kaip politinė, visuomenę skaldanti ir nesantiką skatinanti priemonė ir rengė dirvą dar didesnėms pertvarkoms kaime. Partizaninio sąjūdžio grėsmės akivaizdoje sovietų valdžiai reikėjo telkti apie save socialinę atramą, todėl komunistai, dalydami vargingiesiems valstiečiams ir bežemiams žemę, tikėjosi užsitarnauti jų simpatiją,

kelti valdžios autoritetą, įgyti kaime visuomeninį palaikymą ir taip įteisinti savo viešpatavimą.

Vis dėlto žemės reforma vyko labai sunkiai. LKP(b) vadovybę, vietines komunistų partijos struktūras, Respublikinę žemės komisiją nuolat stipriai kritikavo VKP(b) CK dėl žemės reformos „iškraipymų“, „pažeisto klasinio principo“, nusišalinimo nuo problemos sprendimo ar nesugebėjimo įgyvendinti įstatymo¹². Paskirtas naujas VKP(b) CK Lietuvos biuro pirmininkas Vladimiras Ščerbakovas 1946 m. gegužės 21 d. rašė Maskvai apie žemės reformos „šturkščiausius pažeidimus ir iškraipymus“ bei siūlė visą kompleksą priemonių „padėčiai gerinti“¹³. Vykdam reformą iš pasiturinčių ūkininkų („buožių“) buvo nusavinama žemė, gyvuliai ir inventorius. Antai nuo 1946 m. rugpjūčio 1 d. iki 1947 m. balandžio mėn. komunistų valdžia iš ūkininkų konfiskavo 136 529 ha žemės, 1 845 arklius, 2 826 stambiuosius raguočius, 19 832 gyvenamuosius ir ūkinius pastatus, daug žemės ūkio inventorius. Didžioji dalis šio turto buvo išdalyta 6 974 mažažemiams ir bežemiams¹⁴. Iki 1948 m. lapkričio 1 d. 1 575 tūkst. ha žemės buvo paimta į reformos fondą. Žemės gavo daugiau kaip 96 tūkst. bežemių ir mažažemių¹⁵.

Radikali žemės reforma suniokojo ir nuskurdino tūkstančius pasiturinčių ir vidutiniokų valstiečių ūkių, „išbuožinimas“ kėlė kaimo žmonių pasipiktinimą ir nepasitenkinimą. Konfidencialiame laiške VKP(b) CK sekretoriui Andrejui Ždanovui tai pripažino net LSSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo pirmininkas Justas Paleckis¹⁶. Be to, ši reforma skaldė kaimo bendruomenę, stūmė gyventojus į tarpusavio susipriešinimą, vertė valstiečius tapti komunistų valdžios vykdomos ekspropriacijos bendradarbiais.

PIRMASIS KOLEKTYVIZACIJOS ETAPAS (1947 M. BALANDŽIO MĖN. – 1948 M.): NEVEIKIANTIS SAVANORIŠKUMO PRINCIPAS

1945 m. kovo 27 d. Vilniuje vykusiame pirmajame Lietuvos SSR „darbo valstiečių“ suvažiavime M. Suslovas apie kolektyvizaciją kalbėjo: „Vokiečių agentai bando valstiečius įbauginti, kad netrukus jie visi bus prievarta suvaryti į kolchozus. Ar yra koks pagrindas taip gąsdinti? Žinoma, būtų juokinga neigti, kad mes, bolševikai, manome, jog kolektyvinis žemės ūkis yra aukščiau už individualų ūkininkavimą. Mūsų nuomone, jis yra tinkamesnis, nes suteikia valstiečiams galimybę naudoti techniką nepalyginti platesniu mastu, negu tai įmanoma individualiame ūkyje. Mes manome jį esant pažangesnį, nes jis palengvina sunkų valstiečių darbą ir įgalina pakelti žemės ūkio kultūrą <...>. Vis dėlto, nors komunistai teikia kolchozams pirmenybę, Komunistų partija visada žiūrėjo, kad valstiečiai stotų į kolchozus griežtai savanoriškai, kad nebūtų daroma jokie spaudimo ir nebūtų vartojama prievartos siekiant kolektyvizuoti valstiečių ūkius.“¹⁷ Akivaizdžia demagogija M. Suslovas siekė valstiečius nuraminti, įgyti jų pasitikėjimą ir palaikymą, nors puikiai žinojo, kokiais „savanoriškais pagrindais“ kolektyvizacija vyko Sovietų Sąjungoje 1930–1932 m. Vis dėlto, kaip toliau išsitikinsime, pradiniam kolektyvizacijos etape ne viskas buvo taip vienareikšmiška taikant savanoriškumo ir prievartos principus. Pažymėtina, kad kolektyvizacijos pradžioje nuosaikios politikos tonas buvo duotas Maskvoje.

Pirmas impulsas, davęs pradžią kolektyvizacijai Baltijos respublikose, buvo VKP(b) CK sekretoriato 1947 m. balandžio 16 d. nutarimas „Dėl kolūkių kūrimo Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje“. Jis įpareigojo komisiją, sudarytą iš aukščiausiųjų SSRS vadovų ir Bal-

tijos respublikų pirmųjų sekretorių, parengti CK direktyvos projektą, kuriame atsispindėtų nurodymas kolūkius organizuoti be „jokio skubotumo“, pirmiausia iš vargingųjų valstiečių ūkių sukuriant nedidelį skaičių „visais atžvilgiais pavyzdinių“ ir „šiuolaikine žemės ūkio technika“ gerai aprūpintų kolūkių¹⁸. Projektą rengė aukščiausieji SSRS vadovai: VKP(b) CK Politinio biuro ir Organizacinio biuro nariai A. Ždanovas¹⁹, Georgijus Malenkovas²⁰, Ivanas Benediktovas²¹, Vasilijus Andrianovas²², Genadijus Borkovas²³, Nikolajus Šatalinas²⁴ ir Georgijus Perovas²⁵, taip pat Pabaltijo respublikų vadovai Antanas Sniečkus²⁶, Janis Kalnberzinis²⁷ ir Nikolajus Karotammas²⁸.

Projektas virto VKP(b) CK Politinio biuro 1947 m. gegužės 21 d. nutarimu „Dėl kolūkių kūrimo Lietuvos, Latvijos ir Estijos SSR“²⁹, kuris oficialiai davė pradžią kurti kolūkius. Josifo Stalino ir kitų Politinio biuro narių pasirašytas nutarimas buvo labai demokratiškas: nurodyta vadovautis lenininiais principais ir kolūkius kurti visiškai savanoriškai iš vargingųjų valstiečių ūkių, organizuojami kolūkiai turėjo „parodyti kolektyvinių ūkių pranašumus ir naudą“ ir taip „propaguoti tarp valstiečių kolektyvizacijos idėją“. Iki birželio 1 d. Pabaltijo respublikų partijos Centro komitetai ir Ministrų Tarybos turėjo pateikti pasiūlymus, koks galėtų būti kolūkiečių privačių sklypų dydis, galimas laikyti gyvulių skaičius, lengvatos ir kt.³⁰ Birželio 4 d. A. Sniečkus tokius pasiūlymus pateikė nurodydamas, kad Lietuvoje 1947 m. numatoma 25 apskrityse sukurti 34 kolūkius, kolūkiečiams siūloma palikti iki 1 ha asmeninius sklypus, leisti turėti 2 karves, 1 arklį ir neribotą skaičių smulkiųjų gyvulių, paukščių ir bičių, skirti mažiausiai 120 darbo dienų kolūkyje³¹. 1947 m. liepos 15 d. VKP(b) CK sekretoriatas nurodė Kolūkių reikalų tarybai prie SSRS Ministrų Tarybos apsvaistyti trijų respublikų vadovybių pasiūlymus dėl

kolūkių kūrimo³² ir pateikti savo nuomonę VKP(b) CK³³. Tačiau tai nebuvo padaryta.

VKP(b) CK aparato vadovai atidžiai stebėjo prasidėjusią kolektyvizaciją ir teikė informaciją aukščiausiajai vadovybei. Antai VKP(b) CK Partinių organų tikrinimo valdybos viršininko pavaduotojas G. Borkovas 1948 m. vasario mėn. VKP(b) CK sekretoriams A. Ždanovui, Aleksejui Kuznecovui ir M. Suslovui pateikė ataskaitą, kaip vykdomas VKP(b) CK Politinio biuro 1947 m. gegužės 21 d. nutarimas: per 8 mėnesius (iki 1948 m. sausio 20 d.) Lietuvoje buvo sukurta 20 kolūkių (planuota 30), į kuriuos susijungė 296 valstiečių ūkiai, iš jų 91 proc. – „buvę samdiniai“ ir vargingieji valstiečiai ir 9 proc. – vidutiniškai valstiečiai. Kolūkiams buvo perduota 4 093 ha žemės, daug gyvulių ir žemės ūkio technikos, nusavintos iš pasiturinčiųjų valstiečių vykdamas žemės reformą. Tik 4 kolūkiai išskirti kaip pasiekę gerų rezultatų, pavyzdžiui, Marytės Melnikaitės kolūkyje už kiekvieną darbo dieną žmogui buvo atlyginama po 3,8 kg grūdų ir 3,5 rublio. Ataskaitoje nurodoma, kad Lietuvos ir Estijos vietinių partijos, sovietinių ir žemės ūkio organizacijų darbe esama „didelių trūkumų ir klaidų“: neišplėtotas masinis aiškinamasis darbas, nedemaskuojamas „buožių“ skleidžiamas melas apie kolūkius, „nepopuliarinama kolūkinė santvarka kaip vienintelis teisingas žemės ūkio kelias“. G. Borkovas manė, kad vienkiemių sistema yra reikšmingas stabdys kuriant kolūkius, siūlė uždrausti respublikose vienkiemių kūrimą ir imtis naujų kolūkinių gyvenviečių statybos³⁴.

Nors buvo tikimasi greito rezultato, savanoriškumo principas neveikė. Respublikos vadovybė ėmėsi iniciatyvos paspartinti kolektyvizaciją. LKP(b) CK ir LSSR Ministrų Taryba 1948 m. kovo 20 d. priėmė nutarimą „Dėl kolektyvinių ūkių organizavimo respublikoje“, kuriame ragino kurti kolūkines

gyvenvietes, plėsti kolūkių žemes ir didinti kolūkiečių skaičių. Vienas šio dokumento punktas skelbė: „Suvisuomeninant valstiečių, įstojusių į kolūkius, žemę ir nustatant jos naudojimo ribas, rekomenduoti kolektyviniams ūkiams vengti, kad atskirų valstiečių žemės sklypai įsiterptų į visuomeninę kolektyvinę žemę. Tuo tikslu būtina įpareigoti apskričių ir valsčių vykdomuosius komitetus, susitarus su valstiečiais, kurie nėra įtraukti į kolektyvinius ūkius, paskirti jiems sklypą už kolūkio ribų.“³⁵ Kitaip tariant, buvo suteikta galimybė prievarta išvietinti individualiai ūkininkaujančius valstiečius perkeltiant jų sodybas ir žemę. Į šį respublikos vadovybės nutarimą iškart atkreipė dėmesį vadovaujantys VKP(b) CK aparato darbuotojai. VKP(b) CK Partinių organų tikrinimo valdybos Partinės informacijos skyriaus vedėjas Ivanas Pozdniakas³⁶ kovo 22 d. pažymoje A. Ždanovui, A. Kuznecovui ir M. Suslovui rašė, kad šis nutarimas persmelktas idėjos „sparčiau ir su platesniu užmoju steigti Lietuvos SSR kolūkius, laikyti valstiečių ūkių kolektyvizavimą pagrindine respublikos partinės organizacijos užduotimi“, kad jis ragina „nedelsiant pradėti kurti kolūkines gyvenvietes“, bet kartu pažymėjo, jog kai kurie dokumento punktai skatina „vietines partines ir sovietines organizacijas pažeisti savanoriškumo principą“. Pasak I. Pozdniako, iškart po nutarimo pasirodymo respublikinėje ir apskričių spaudoje prasidėjo „plati kampanija už masinę kolektyvizaciją“, o jos „sukeltas triukšmas turėjo sudaryti įspūdį, kad respublikoje prasidėjo visuotinė kolektyvizacija“. Maskvos pareigūnas nurodė, kad šis nutarimas prieštarauja VKP(b) CK Politinio biuro 1947 m. gegužės 21 d. nutarimui, o LKP(b) CK „kolūkių kūrimo darbe rodo nereikalingą skubotumą ir kelia žalingą triukšmą“³⁷. Nežinia, kas lėmė LKP(b) CK skubotumą, bet aišku, kad tuometė respublikos vadovybės nuostata forsuoti kolektyvizaciją buvo nesuderinta

su VKP(b) CK. Tai patvirtina ir VKP(b) CK Žemės ūkio skyriaus vedėjo pavaduotojo V. Jakuševio 1948 m. rugpjūčio 7 d. tarnybinis raštas VKP(b) CK sekretoriui A. Ždanovui, kuriame nurodoma, kad remiantis I. Pozdniako pažyma „atitinkamu laiku buvo imtasi priemonių pašalinti trūkumus, atsiradusius organizuojant kolektyvinius ūkius“³⁸.

Nepriklausomybės metų historiografijoje yra nepagrįstų teiginių apie kolektyvizacijos pradžią Lietuvoje ir A. Sniečkaus požiūrį į ją – neva LKP(b) CK pirmasis sekretorius suvokė kolektyvizacijos ydingumą ir 1948 m. pradžioje mėgino įtikinti SSRS sekretoriato vadovą G. Malenkovą jos neskubinti. Esą ši informacija buvo gauta iš A. Sniečkų gerai pažinojusio Marijono Gregorausko³⁹. Bet VKP(b) CK aparato pareigūnų dokumentai rodo priešingą dalyką – 1948 m. iš Maskvos negauta jokių nurodymų spartinti kolektyvizaciją.

Pirmaisiais pokario metais buvo susilaikyta nuo masinių valstiečių trėmimų, apsiribojant partizanų šeimų ir jų rėmėjų trėmimu. Tuomet vykdyta prievartinė lenkų repatriacija, kuriai reikėjo daug traukinių ešelonų. 1947 m. pabaigoje lenkų repatriaciją baigus, atsilaisvinusį geležinkelio transportą buvo galima panaudoti „buožėms“ tremti. Pasiturintys valstiečiai turėjo būti išstumti iš kaimo gyvenimo kaip socialinė klasė, neva trukdanti kurti socialistinę kolūkinę santvarką ir remianti ginkluotąjį pagrindį. Tai buvo svarbus krašto sovietizavimo veiksmas siekiant pašalinti iš kaimo „išnaudotojų“

klasę. Per didžiausią Lietuvos istorijoje trėmimą, kuris buvo nukreiptas prieš partizanų šeimas ir jų rėmėjus „buožes“, SSRS MT nutarimu 1948 m. gegužės 22–27 d. iš Lietuvos buvo išstremta apie 40 tūkst. žmonių (11 345 šeimos). Šiam trėmimui buvo rengiamasi jau 1947 m. gruodžio mėn.⁴⁰. VKP(b) CK vadovams skirtoje pažymoje nurodoma, kad po 1948 m. gegužės mėn. trėmimo išstremtų partizanų šeimų ir partizanų rėmėjų „buožių“ šeimų ūkiuose buvo konfiskuoti 15 703 arkliai, 27 845 stambieji raguočiai, 23 433 kiaulės ir 30 578 avys. VKP(b) CK pareigūnas piktinosi, jog „Lietuvos KP(b) CK ir LSSR Ministrų Taryba, nekreipdama dėmesio į tai, kad tokį didelį skaičių gyvulių sunku išlaikyti, visai stengėsi jų neišvežti iš respublikos. Jie netgi neįvykdė SSRS Ministrų Tarybos 1948 m. gegužės 29 d. nutarimo parduoti 2 000 arklių Tulos, Kalinino ir Velikije Lukų sritims, o pardavė joms tik 736 gyvulius.“⁴¹ Matyt, tai buvo LKP(b) CK vadovų vietininkiškumo, ekonominio intereso apraiška.

Trėmimai įbaugino gyventojus, todėl 1948 m. antroje pusėje kolūkių kūrimas paspartėjo (liepos 1 d. jų jau buvo 227), bet netenkino LKP(b) CK vadovybės lūkesčių. 1948 m. gruodžio mėn. vykusiame pirmajame kolūkiečių suvažiavime A. Sniečkus sakė: „Kolektyvinių ūkių santvarkos pergalė mūsų respublikoje yra akivaizdi. Nors šiandien kolektyvinių ūkių dar nedaug, bet jų skaičius, be abejo, didės ir didės.“⁴²

Nuorodos

¹ О. Хлевнюк, *Сталин. Жизнь одного вождя*, Москва, 2015, с. 161.

² *Ibid.*, с. 164.

³ *Tarybų Lietuvos valstietija*, ats. red. H. Šadžius, Vilnius, 1979, p. 232; M. Gregorauskas, *Tarybų Lietuvos žemės ūkis*, Vilnius, 1960; A. Jefremenka, *Kolūkinės santvarkos pergalė Lietuvoje*, Vilnius,

1977; J. Tamošiūnas, *Lietuvos žemės ūkio raida ir jos problemos: kapitalizmo ir socializmo epocha*, Vilnius, 1974; P. Olekas, *LKP kova už socialistinį žemės ūkio pertvarkymą Tarybų Lietuvoje*, Vilnius, 1966; R. Krutulytė, „Žemės ūkio kolektyvizacija Tarybų Lietuvoje“, in *Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Istorija*, Vilnius, 1962.

⁴ Коллективизация крестьянских хозяйств Литовской ССР, Вильнюс, 1977, с. 5.

⁵ *Tarybų Lietuvos valstietija*, p. 232.

⁶ L. Truska, *Lietuva 1938–1953 metais*, Kaunas, 1995, p. 79–80.

⁷ Lietuvos SSR Aukščiausiosios Tarybos 1944 m. rugpjūčio 30 d. įstatymas „Dėl vokiečių okupacijos pasekmių likvidavimo Lietuvos SSR žemės ūkyje“, *Ведомости Верховного Совета Литовской ССР*, 1944, № 1 (10), c. 1.

⁸ Įstatymo „Dėl vokiečių okupacijos pasekmių likvidavimo žemės ūkyje“ Respublikinės žemės komisijos 1944 m. rugsėjo 5 d. išaiškinimas, Rusijos valstybinis socialinės politinės istorijos archyvas (toliau – RVSPiA), f. 597, ap. 1, b. 10, l. 23–31.

⁹ *Хронологическое собрание законов Литовской ССР, указов Президиума Верховного Совета и постановлений Правительства Литовской ССР*, т. 1, 1940–1947, Вильнюс, 1957, c. 98–100.

¹⁰ VKP(b) CK Organizacinio biuro 1944 m. spalio 30 d. nutarimas „Dėl Lietuvos SSR partinės organizacijos trūkumų ir uždavinių politiniame darbe“, RVSPiA, f. 17, ap. 117, b. 460, l. 8–11.

¹¹ M. Suslovo 1944 m. gruodžio 27 d. pranešimo LKP(b) CK IV plenumo stenograma, *ibid.*, ap. 121, b. 368, l. 2–39.

¹² VKP(b) CK Reikalų valdybos viršininko D. Krupino, M. Jovčuko ir VKP(b) CK Kadru valdybos Partinių kadru skyriaus vedėjo V. Ščerbakovo 1945 m. rugpjūčio 3 d. pažyma G. Malenkoviui „Apie politinę padėtį Lietuvos SSR ir Lietuvos partinės organizacijos darbą“, *ibid.*, ap. 117, b. 537, l. 21–34; VKP(b) CK Organizacinio biuro 1945 m. rugpjūčio 15 d. nutarimas „Dėl LKP(b) CK trūkumų ir klaidų vadovaujant partiniam politiniam darbu“, *ibid.*, l. 3–9.

¹³ VKP(b) CK Lietuvos biuro pirmininko V. Ščerbakovo 1946 m. gegužės 21 d. tarnybinis raštas VKP(b) CK sekretorium A. Ždanovui, A. Kuznecovui ir N. Patoličevui dėl vadovavimo Lietuvos SSR žemėnaudai sutvarkymo, *ibid.*, ap. 121, b. 499, l. 20–28.

¹⁴ LKP(b) CK 1947 m. balandžio 9 d. (?) ataskaita apie VKP(b) CK 1946 m. spalio 5 d. nutarimo „Dėl LKP(b) CK darbo“ įgyvendinimą, *ibid.*, ap. 83, b. 862, l. 1–34.

¹⁵ *Tarybų Lietuvos valstietija*, p. 232.

¹⁶ LSSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo pirmininko J. Paleckio 1948 m. kovo 12 d. laiškas VKP(b) CK sekretorium A. Ždanovui, RVSPiA, f. 17, ap. 122, b. 305, l. 18–22.

¹⁷ M. Suslovo 1945 m. kovo 27 d. pranešimas I Lietuvos SSR „darbo valstiečių“ suvažiavime, žr. *Lie-*

tuvos sovietizavimas 1944–1947 m.: VKP(b) CK dokumentai, sud. M. Pocius, Vilnius, 2015, p. 211–212.

¹⁸ VKP(b) CK sekretoriato 1947 m. balandžio 16 d. nutarimas „Dėl kolūkių kūrimo Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje“, RVSPiA, f. 17, ap. 117, b. 733, l. 13.

¹⁹ Andrejus Ždanovas (1896–1948 08 31) – sovietinis partijos ir valstybės veikėjas, generolas pulkininkas (1944). VKP(b) CK įgaliotinis Estijoje (1940 06–08), VKP(b) Leningrado srities ir miesto komiteto pirmasis sekretorius (1934–1944), VKP(b) CK sekretorius ir VKP(b) CK Organizacinio biuro narys (1934–1948 08 31), VKP(b) CK Politinio biuro narys (1939–1948 08 31), SSRS Aukščiausiosios Tarybos Sąjungos Tarybos pirmininkas (1946–1947).

²⁰ Georgijus Malenkovas (1901–1988) – sovietinis partijos ir valstybės veikėjas. VKP(b) CK narys (1939–1957), VKP(b) CK sekretorius (1939–1946, 1948–1953), VKP(b) CK Kadru valdybos viršininkas (1939–1946), VKP(b) CK Organizacinio biuro narys (1939–1952), kandidatas į VKP(b) CK Politinio biuro narius (1941–1946), VKP(b) CK Politinio biuro narys (1946–1957), SSRS LKT pirmininko pavaduotojas (1944 05 15–1946 03 15), SSRS Ministrų Tarybos pirmininko pavaduotojas (1946 08 02–1953 03 05), SSRS Ministrų Tarybos pirmininkas (1953 03 05–1955 02 08).

²¹ Ivanas Benediktovas (1902–1983) – sovietinis partijos ir valstybės veikėjas. VKP(b) CK narys (1939–1941), kandidatas į VKP(b) CK narius (1941–1952), SSRS žemės ūkio liaudies komisaro pirmasis pavaduotojas (1943–1946 03 19), SSRS žemės ūkio ministras (1946 03 19–1953 03 15).

²² Vasilijus Andrianovas (1902–1978) – sovietinis partijos ir valstybės veikėjas. VKP(b) Sverdlovsko srities komiteto pirmasis sekretorius (1939–1946 03 26), VKP(b) ir SSKP CK narys (1939–1956), VKP(b) CK Organizacinio biuro narys (1946 03 18–1952 10 05), VKP(b) CK Partinių organų tikrinimo valdybos viršininko pavaduotojas (1946 08 02–1948 07 10), Kolūkių reikalų tarybos prie SSRS Ministrų Tarybos pirmininko pavaduotojas (1946 10–1949 02), VKP(b) Leningrado srities komiteto pirmasis sekretorius (1949 02–1953), SSKP CK prezidiumo narys (1952 10 16–1953 03 05).

²³ Genadijus Borkovas (1905–1983) – sovietinis partijos ir valstybės veikėjas. VKP(b) CK Partinių organų tikrinimo valdybos viršininko pavaduotojas (1946 08 02–1948 07 10), VKP(b) CK inspektorius (1948 07 10–1948 12 07).

²⁴ Nikolajus Šatalinas (1904–1984) – sovietinis partijos ir valstybės veikėjas. VKP(b) CK Kadro valdybos viršininko pirmasis pavaduotojas (1939 03 31–1944 11 11), VKP(b) CK Estijos biuro pirmininkas (1944 11 11–1946 03 21), VKP(b) CK Latvijos biuro pirmininkas (1944 12 29–1946 03 21), VKP(b) CK Organizacinio biuro narys (1946 03 18–1952 10 05), VKP(b) CK inspektorius (1946–1950), žurnalo „Partijnaja žizn“ („Partijos gyvenimas“) vyr. redaktorius (1947–1950), VKP(b) CK Planinės prekybos skyriaus vedėjas (1950 06–1953 04 08), VKP(b) CK Kadro parinkimo ir paskirstymo skyriaus vedėjas (1952 10 27–1953 04 08), VKP(b) CK sekretorius (nuo 1953 03 05).

²⁵ Georgijus Perovas (1905–1979) – sovietinis partijos ir valstybės veikėjas. VKP(b) CK Estijos biuro pirmininko pavaduotojas (1944 11–1946 03), VKP(b) CK Estijos biuro pirmininkas (1946 03–1947 03 21), Kolūkių reikalų tarybos prie SSRS Ministrų Tarybos sekretorius (1946–1948), Valstybinio plano komiteto prie SSRS Ministrų Tarybos pirmininko pavaduotojas (1948–1955).

²⁶ Antanas Sniečkus (1903–1974) – sovietinis partijos ir valstybės veikėjas, Socialistinio darbo didvyris (1973). Lietuvos partizaninio judėjimo štabo viršininkas (1942–1944), LKP(b) CK pirmasis sekretorius (1940 08 15–1974 01 22), LKP(b) CK biuro narys (1940 08 15–1974 01 22), kandidatas į VKP(b) CK narius (1941 02 20–1952 10 05), VKP(b) CK narys (1952 10 14–1974 01 22).

²⁷ Janis Kalnberzinis (1893–1986) – sovietinis partijos ir valstybės veikėjas, Socialistinio darbo didvyris (1963). Kandidatas į SSKP CK Prezidiumo narius (1957–1961), Latvijos KP(b) CK pirmasis sekretorius (1940–1959).

²⁸ Nikolajus Karotammas (1901–1969) – estų sovietinis partijos ir valstybės veikėjas. Estijos SSR KP(b) CK pirmasis sekretorius (1944–1950).

²⁹ VKP(b) CK Politinio biuro 1947 m. gegužės 21 d. nutarimas „Dėl kolūkių kūrimo Lietuvos, Latvijos ir Estijos SSR“, RVSPJA, f. 17, ap. 3, b. 1065, l. 18–19.

³⁰ Ibid.

³¹ A. Sniečkaus 1947 m. birželio 4 d. tarnybinis raštas VKP(b) CK sekretoriui A. Ždanovui „Dėl kolūkių organizavimo Lietuvos SSR“, *ibid.*, ap. 117, b. 869, l. 198–203.

³² VKP(b) CK Partinių organų tikrinimo valdybos viršininko pavaduotojo G. Borkovo 1947 m. birželio 14 d. raštas M. Suslovui dėl Pabaltijo respublikų KP(b) CK ir MT pasiūlymų organizuojant kolūkius, *ibid.*, l. 197.

³³ VKP(b) CK sekretoriato 1947 m. liepos 15 d. nutarimas dėl Pabaltijo respublikų KP(b) CK ir MT pažymų dėl kolūkių organizavimo, *ibid.*, l. 196.

³⁴ VKP(b) CK Partinių organų tikrinimo valdybos viršininko pavaduotojo G. Borkovo 1948 m. vasario 6 d. pažyma VKP(b) CK sekretoriams A. Ždanovui, A. Kuznecovui ir M. Suslovui apie VKP(b) CK 1947 m. gegužės 21 d. nutarimą „Dėl kolūkių kūrimo Lietuvos, Latvijos ir Estijos SSR“, *ibid.*, ap. 122, b. 319, l. 1–6.

³⁵ *Коллективизация крестьянских хозяйств Литовской ССР*, c. 197.

³⁶ Ivanas Pozdniakas (1902–?) – sovietinis partijos ir valstybės veikėjas, VKP(b) CK Krasnodaro krašto komiteto antrasis sekretorius, VKP(b) CK Partinių organų tikrinimo valdybos Partinės informacijos skyriaus vedėjas (1943–1946), VKP(b) CK Vidurinės Azijos biuro pirmininko pavaduotojas (1946 01 28–1949 03 28).

³⁷ VKP(b) CK Partinių organų tikrinimo valdybos Partinės informacijos skyriaus vedėjo I. Pozdniako 1948 m. kovo 22 d. pažyma A. Ždanovui, A. Kuznecovui ir M. Suslovui apie LKP(b) CK ir Lietuvos SSR MT nutarimą „Dėl kolektyvinių ūkių organizavimo respublikoje“, RVSPJA, f. 17, ap. 122, b. 319, l. 59–60.

³⁸ VKP(b) CK Žemės ūkio skyriaus vedėjo pavaduotojo V. Jakuševio 1948 m. rugpjūčio 7 d. tarnybinis raštas A. Ždanovui dėl I. Pozdniako pažymos „Dėl Lietuvos SSR KP(b) CK ir Lietuvos SSR Ministrų Tarybos nutarimo dėl kolektyvinių ūkių organizavimo respublikoje“, *ibid.*, l. 59–60.

³⁹ J. Starkauskas, *Represinių struktūrų ir komunistų partijos bendradarbiavimas įtvirtinant okupacinį režimą Lietuvoje 1944–1953 m.*, Vilnius, 2007, p. 115–125.

⁴⁰ LSSR valstybės saugumo ministro D. Jefimovo 1947 m. gruodžio 16 d. tarnybinis raštas SSRS valstybės saugumo ministrui gen. plk. V. Abakumovui ir SSRS MGB 3-iosios vyriausiosios valdybos viršininkui gen. ltn. N. Selivanovskui dėl kovos su tautiniu pogrindžiu, Lietuvos ypatingasis archyvas, f. 3, ap. 10, b. 51, l. 31–34.

⁴¹ VKP(b) CK 1948 m. rugsėjo 20 d. pažyma apie Lietuvos SSR žemės ūkio būklę, RVSPJA, f. 17, ap. 122, b. 305, l. 12–13.

⁴² *Tarybų Lietuvos valstietija*, p. 111.